

การมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบางปู อำเภอยะหริ่ง จังหวัด
ปัตตานีต่อการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน
People Participation in Bang Pu Subdistrict Municipality,
Yaring District, Pattani Province on Tourism Area
Development by Community

จิรัชยา เจียวก¹ / अब्दुलคอลลिқ ฮัรรอฮีมี่ร์² / เจษฎา กามุสิก³ / अब्दुलฮากีม น้อยทับทิม⁴
Jirachaya Jeawkok¹ / Abdulkhaliq ArrahimeeMa² / Jetsada Kamusik³ /
Abdulahkim Noitubtim⁴

¹อาจารย์ ดร. สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

¹Lecturer, Dr., Social Development, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Prince of Songkla University, Pattani Campus

²อาจารย์ สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

²Lecturer, Social Development, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Prince of Songkla University, Pattani Campus

^{3, 4} นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิตสาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

^{3, 4} Student of Bachelor Program in Social Development, Social Development,
Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus

*Corresponding author Email : Jirachaya.j@psu.ac.th

(Received : January 13, 2020; Revised : March 1, 2020; Accepted : April 1, 2020)

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนกับการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและเพื่อกำหนดแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนบางปูให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชน จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นคนในชุมชนบางปู จำนวน 338 คน และ ผู้ให้ข้อมูลเป็นคณะกรรมการแหล่งท่องเที่ยวชุมชนและสมาชิกที่มีบทบาทสำคัญ จำนวน 7 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัย พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตตำบลบางปู ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 3.06) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า การมีส่วนร่วมในการประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 3.19) และการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 2.94) ดังนั้นสำหรับกำหนดแนวทางการมีส่วนร่วม ได้แก่ 1) การจัดกระบวนการเรียนรู้แก่คนใน

ชุมชนเพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และ 2) การกระตุ้นการมีส่วนร่วมของประชาชนมีความรักและหวงแหนในชุมชน และ 3) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรกำหนดรูปแบบในการพัฒนาที่ชัดเจนเพื่อให้คนในชุมชนได้เข้าใจ และมีส่วนร่วมในการดำเนินการ ฉะนั้นแล้วหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้น เพื่อให้ชุมชนบางปูได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชน

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม การท่องเที่ยวโดยชุมชน แนวทางการพัฒนา แหล่งท่องเที่ยว

Abstract

The purposes of this research were to study the participation of community members in community development as a tourist attraction and to study the guidelines for participation of Bang Pu community as a community tourism attractions. The sample consisted of 338 people from Bang Pu community, and 7 people from community tourism attractions committee and members with important roles. The data were analyzed by using statistics, percentage, mean, standard deviation and qualitative data using content analysis. The research found that the participation of the people in Bang Pu subdistrict Municipality, the overall was at the medium level (mean=3.06). When considering each aspect, it was found that the participation in evaluation was at the medium level (mean= 3.19), the participation in operation was at the medium level (mean= 2.94). The guidelines for participation of Bang Pu community were 1) organizing a learning process for people in the community for participation in community development, 2) stimulating public participation to love and cherish in the community, 3) relevant agencies should set a clear development model so that people in the community can understand and participate in the process. Therefore, relevant agencies should focus on the participation process from the beginning to allow Bang Pu community to be developed as a community tourism attractions.

Key words: Participation, Tourism by community, Development guidelines, Tourist attractions

บทนำ

ปัจจุบันรูปแบบการท่องเที่ยวในประเทศไทยได้ปรับเปลี่ยนไปหลายแนวทางนอกเหนือจากการท่องเที่ยวตามประเพณีนิยมที่ทำกันมายาวนาน จากที่ไปเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวที่รู้จักคุ้นเคยกันดีก็ปรับเปลี่ยนมาเป็นการท่องเที่ยวทางเลือกที่จำเพาะเจาะจงมากขึ้น ดังจะเห็นได้ว่าการแบ่งรูปแบบของการท่องเที่ยวออกเป็นหลายประเภท อาทิ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวแบบผจญภัย และการท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชุมชน เป็นต้น และเมื่อชุมชนเองได้เข้ามาจัดการท่องเที่ยวจึงมีการพลิกกลับ และตั้งหลักการท่องเที่ยวใหม่โดยมีชุมชนเป็นเจ้าของ มีส่วนร่วมในการจัดการ (พจนา สวนศรี, 2554) จะเห็นได้ว่าทุกวันนี้เรามีชุมชนเล็กๆ มากมายที่เปิดตัวเองเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้เอกลักษณ์เฉพาะถิ่นซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนนี้กำลังเป็นจุดเปลี่ยนของโลกแห่งการท่องเที่ยวเป็นทางเลือกใหม่เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของของผู้บริโภคของชุมชนหรือนักท่องเที่ยว ชุมชนท่องเที่ยวจึงมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนจากความเป็นของแท้แบบดั้งเดิม (มิ่งสรรพ ขาวสอาด, 2562) ซึ่งชุมชนบางปู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ก็เป็นอีกหนึ่งชุมชนที่มีการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ชุมชนท่องเที่ยวบางปู ตำบลบางปู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี เป็นชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพื้นที่ให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวนั้นเป็นการทำงานร่วมกันของชุมชน มีการกำหนดรูปแบบ ทิศทางของการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและการท่องเที่ยวในสังคมปัจจุบัน ชุมชนบางปูเป็นชุมชนที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีป่าชายเลนที่เป็นแหล่งของสัตว์นานาชนิดรวมถึง มีต้นโกงกางที่มีความสวยงามเป็นจุดดึงดูดให้นักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาเยี่ยมชม ทั้งนี้เมื่อชุมชนมีปัจจัยที่พร้อมสำหรับการพัฒนา การเข้ามามีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญ ถือว่าเป็นตัวขับเคลื่อนที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก สำหรับการการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนบางปู มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมาโดยตลอด เป็นที่รู้จัก และได้รับการสนับสนุนจากทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน จากเดิมที่ปัจจัยในการทำงานมาจากการร่วมกันของสมาชิก การเข้ามาสนับสนุนจากภายนอกจึงเป็นสิ่งที่ช่วยให้การพัฒนาเป็นไปอย่างรวดเร็วขึ้น เมื่อแหล่งท่องเที่ยวเป็นที่รู้จักเพิ่มมากขึ้น เศรษฐกิจของชุมชนก็ดีขึ้นตามลำดับ ชุมชนเองก็จะได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว ทั้งที่เป็นรายได้จากการขายอาหาร เสื้อผ้า รวมถึงผลิตภัณฑ์ของชุมชนซึ่งจะเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนให้ดีขึ้นด้วย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนบางปูกับการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยการศึกษาในครั้งนี้เพื่อต้องการทราบถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนว่ามีส่วนร่วมในการทำงานมากน้อยเพียงใด อะไรเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนา มีการวางกฎระเบียบในการทำงานด้านการพัฒนาพื้นที่หรือไม่ และมีการ

กำหนดแนวทางอย่างไรเพื่อให้สมาชิกในชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนบางปูกับการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยชุมชน
2. เพื่อกำหนดแนวทางการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนบางปูให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบางปู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ต่อการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวโดยชุมชน ครั้งนี้ผู้วิจัยได้มีการกำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ชุมชนท่องเที่ยวบางปู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี สำหรับการเลือกพื้นที่นี้พบว่าชุมชนบางปูเป็นชุมชนที่มีการพัฒนาในส่วนของการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง มีรูปแบบการพัฒนาที่ชัดเจน มีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์เหมาะแก่การเป็นปัจจัยในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

2. ขอบเขตด้านประชากร

ผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) คณะกรรมการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน และสมาชิกที่มีบทบาทสำคัญ จำนวน 7 คน ด้วยคณะกรรมการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน และสมาชิกเป็นผู้ขับเคลื่อน การท่องเที่ยวร่วมกับคนในชุมชน และให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี 2) ตัวแทนครัวเรือนในชุมชนบางปูที่อยู่ในเขตการปกครองของเทศบาลตำบลบางปู จำนวน 338 คน จาก 2,188 ครัวเรือน เป็นกลุ่มที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว และได้รับผลกระทบโดยตรงจากการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบางปูที่ยั่งยืน

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหาจะเป็นการสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของชุมชนบางปู การค้นหาแนวคิดหรือวิจัยที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการศึกษาวิจัยนี้ อาทิเช่นแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และแนวคิดอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

นิยามศัพท์เฉพาะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบางปู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานีต่อการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวโดยชุมชน มีศัพท์ที่จำเป็นต้องทำความเข้าใจให้ตรงกัน ดังนี้

การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมที่เป็นอิสระโดยความสมัครใจในการร่วมคิดร่วมตัดสินใจร่วมลงมือการปฏิบัติร่วมประเมินผลและร่วมกับประโยชน์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างเป็นระบบ

การพัฒนาชุมชน หมายถึง การเสริมสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ให้แก่ท้องถิ่นชนบททุกแห่งทุกส่วน โดยการดำเนินการและการริเริ่มจากประชาชนเอง

การท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชนและชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการจัดการดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน

แนวทางการพัฒนา หมายถึง แนวทางในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ทัศนคติ และพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมตั้งแต่ระดับบุคคลสถาบันไปจนถึงระดับสังคม

แหล่งท่องเที่ยว หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะทางธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น ซึ่งชุมชนท่องเที่ยวบางปู เป็นอีกหนึ่งแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะคือ ป่าชายเลนที่มีความอุดมสมบูรณ์ของป่าโกงกางและพืชพันธุ์นานาชนิด

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบางปู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ต่อการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นการวิจัยแบบผสมผสานที่มีรายละเอียดการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูล

ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ศึกษา คือ ตัวแทนครัวเรือนในชุมชนบางปูที่อยู่ในเขตการปกครองของเทศบาลตำบลบางปู จำนวน 2,188 ครัวเรือน ได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่จะใช้เป็นตัวแทนประชากร โดยใช้วิธีคำนวณจากสูตรของ Yamane (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, 2553) ได้ตัวแทนครัวเรือนจำนวน 338 คน ส่วนผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ คณะกรรมการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน และสมาชิกที่มีบทบาทสำคัญ จำนวน 7 คน

เครื่องมือในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีการสร้างเครื่องมือเพื่อใช้ในการวิจัย 2 ลักษณะ ได้แก่ แบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยผู้วิจัยได้นำแนวคิดการมีส่วนร่วมของ โคฮาน และอัฟฮอฟฟ์ (Cohen, & Uphoff, 1977 อ้างถึงใน ธนวัฒน์

คำถิลาณนท, 2550) และการปรับรูปแบการทอ่งเทียวโดยชุมขนของมณทาวดี พูลเกิต (2552) มาใช้ในการสร้างเครื่องมอดังกล่าว

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

แบบสอบถามได้รับการตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (Content Validity) จากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน และตรวจสอบความเที่ยง (Reliability) แบบสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ได้ค่าความเที่ยงเท่ากับ .865

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากตัวแทนของครัวเรือนในชุมชนบางปูที่อยู่ในเขตการปกครองของเทศบาลตำบลบางปู ดังนี้

1. ทำหนังสือจริยธรรมวิจัยเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษา ขอบเขตของการวิจัย การพิทักษ์สิทธิ และการเก็บรวบรวมข้อมูล ต่อมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
2. ทำหนังสือชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษา ขอบเขตของการวิจัย การพิทักษ์สิทธิ และขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลกับนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบางปู
3. เก็บข้อมูล และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย ตั้งแต่สิงหาคม – ธันวาคม 2562
4. นำแบบสอบถาม แนวทางการสัมภาษณ์ และสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยสังเกตภูมิโนเศและกิจกรรมการดำเนินชีวิต
5. นำแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ มาตรวจสอบความถูกต้อง ความสมบูรณ์และนำไปวิเคราะห์ตามวิธีการที่กำหนดไว้

การพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยทำการพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่าง และผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการด้านจริยธรรม เลขที่ psu.pn.2-043/62 ซึ่งผู้วิจัยได้ชี้แจงให้กลุ่มตัวอย่างทราบถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย การปกปิดข้อมูลและการเก็บรักษาความลับ ขอความร่วมมือในการเข้าร่วมวิจัยด้วยความสมัครใจ อธิบายถึงสิทธิในการถอนตัวออกจากการศึกษาได้ตลอดเวลา และการถอนตัวนั้นไม่มีผลเสียใดๆ หากการเข้าร่วมวิจัยในครั้งนี้ทำให้ผู้ตอบแบบสอบถามเกิดความไม่สบายใจ รู้สึกเป็นทุกข์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ในการวิเคราะห์ข้อมูลการแจกแจงและลักษณะโดยทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลโดยใช้การแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (บุญชม ศรีสะอาด, 2545) ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (สุภางค์ จันทวานิช, 2554) และนำผลวิเคราะห์ข้อมูลให้ผู้ร่วมวิจัยร่วมตรวจสอบความตรง

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนบางปูกับการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า สมาชิกในชุมชนบางปูเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.19$) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสมาชิกได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในส่วนนี้เป็นอย่างมาก การที่ชุมชนได้พัฒนาจากชุมชนธรรมดาให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวนั้นสามารถประโยชน์ให้กับชุมชนไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของเศรษฐกิจ หรือเรื่องสังคม และการที่สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินเป็นตัวช่วยในการพัฒนาให้ดีกว่าเดิม ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น แลกเปลี่ยนทักษะที่ช่วยในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ต่อไป แต่ด้านที่สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมน้อยที่สุด คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 2.94$) โดยจากการศึกษานั้นทำให้ทราบได้ว่า การพัฒนาชุมชนให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวนั้นเป็นเรื่องของกลุ่มคนที่ได้รับผลประโยชน์ ในการดำเนินประโยชน์นั้นอาจเป็นเรื่องของเศรษฐกิจ หรือชื่อเสียงของชุมชน ส่วนสมาชิกที่ไม่ได้รับประโยชน์หรือได้รับน้อยนั้นก็เลยเฉย ๆ กับการพัฒนา แม้ว่าการพัฒนาจะสำเร็จลุล่วงไปแล้วก็ตาม ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบางปู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบางปู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี

ประเด็น	ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$)	S.D.	การแปลความ
1. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล	3.19	1.19	ปานกลาง
2. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	3.08	1.09	ปานกลาง
3. การมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์	3.06	1.04	ปานกลาง
4. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน	2.94	1.06	ปานกลาง
รวม	3.06	1.09	ปานกลาง

จากตารางที่ 1 พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบางปู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ต่อการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยภาพรวมอยู่ระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.06 และเมื่อพิจารณารายประเด็นเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อยได้ดังนี้ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.19$) รองลงมาคือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.08$) ลำดับถัดไป การมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.06$) และน้อยที่สุด การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 2.94$) ตามลำดับ

2. แนวทางการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนบางปูให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน
เมื่อมีการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนแล้ว พบว่า การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง จึงได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวข้องเพื่อแนวทางการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนบางปูให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน สำหรับให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมให้มากที่สุด จะทำอย่างไรให้สมาชิกในชุมชนเห็นความสำคัญของการพัฒนาพื้นที่ให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน และการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวนั้นควรจะไปในทิศทางใด ดังนั้นการที่สมาชิกในชุมชนได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาก็จะช่วยเป็นตัวขับเคลื่อนในการพัฒนาซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1 การจัดกระบวนการเรียนรู้แก่คนในชุมชนเพื่อพัฒนากระบวนการคิด กระบวนการเรียนรู้การแสวงหาความรู้และวิธีการเรียนรู้ของคนในชุมชนเอง เพื่อให้สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตลอดชีวิต โดยเน้นความคิดสานกับสภาพจริงที่เกิดขึ้นในชุมชนและประสบการณ์ในการปฏิบัติซึ่งเป็นความรู้ในตัวบุคคล มี 1) การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้จริง เพื่อพัฒนาความสามารถและความชำนาญที่สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และประยุกต์องค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในชุมชนกับการพัฒนาชุมชนบางปูให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม รวมถึง 2) การเรียนรู้เพื่อที่จะอยู่ร่วมกันและการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่น เพื่อให้คนในชุมชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างมีความสุข มีความตระหนักในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การแก้ปัญหาการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี มีความเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และเข้าใจ ความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม ประเพณีความเชื่อของแต่ละบุคคลในสังคม และ 3) การเรียนรู้เพื่อชีวิต เพื่อพัฒนาคนในชุมชนทุกด้านทั้งจิตใจ ร่างกาย สติปัญญา ให้ความสำคัญกับความคิดสร้างสรรค์ และวัฒนธรรม เพื่อให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม สิ่งแวดล้อม ศิลธรรม สามารถปรับตัวและปรับปรุงบุคลิกภาพของตน เข้าใจตนเองและผู้อื่น

2.2 การกระตุ้นการมีส่วนร่วมของประชาชนมีความรักและหวงแหนในชุมชน ซึ่งสร้างแรงกระตุ้นให้เกิดความรักและหวงแหนชุมชน จะทำให้คนในชุมชนเองมีความรักชุมชนท้องถิ่น มีการส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรม คนในชุมชนจึงเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์และการธำรงรักษาไว้ของภูมิปัญญา และวัฒนธรรมในชุมชน ซึ่งในปัจจุบันคนในชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานเฉพาะเรื่องเท่านั้น ด้วยเพราะไม่ได้มีความหวงแหนชุมชน ดังนั้นการพัฒนาชุมชนที่จะให้ประสบความสำเร็จได้นั้น สมาชิกในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการตัดสินใจ ด้านการดำเนินงาน ด้านการประเมินผล และรวมไปถึงในด้านการได้รับผลประโยชน์ โดยมีการดำเนินการ 7 ประเด็น ได้แก่ 1) การศึกษาดูงานการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากแหล่งที่เป็นต้นแบบ 2) การจัดการที่พักทั้งแบบโฮมสเตย์ และแบบรีสอร์ท 3) การจัดการกิจกรรมของชุมชนสู่กิจกรรมทางการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น การล่องเรือ ลอดอุโมงค์ป่าโกงกาง การชมตลาด เป็นต้น 4) การฝึกอบรมเยาวชนผู้นำเที่ยวในชุมชน เพื่อให้เกิดความรัก

และวางแผน และอนุรักษ์ต่อ 5) การจัดทำของฝากของที่ระลึก ผลิตภัณฑ์ชุมชน และบรรจุภัณฑ์ เพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน 6) การปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน ให้ดูแลสิ่งแวดล้อมให้สะอาด เหมาะกับการท่องเที่ยว และ 7) การสร้างเครือข่ายท่องเที่ยวชุมชนกับชุมชนอื่นๆ เพื่อให้มีการหมุนเวียนนักท่องเที่ยว

2.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรกำหนดรูปแบบในการพัฒนาที่ชัดเจนเพื่อให้คนในชุมชนได้เข้าใจและมีส่วนร่วมในการดำเนินการ สำหรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์นั้น ทางกลุ่มการท่องเที่ยว และชุมชน ควรมีการกำหนดรูปแบบของการท่องเที่ยวให้ชัดเจน มีการกำหนดทิศทางที่มุ่งไปสู่การพัฒนาที่ดีขึ้น โดยการกำหนดนั้น สมาชิกในชุมชนต้องรวมกลุ่มกันแสดงความคิดเห็น โดยหลายๆ ความคิดจะทำให้เกิดแนวทางที่หลากหลายขึ้น ทำให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมีความหลากหลายเพิ่มมากขึ้น

สรุปและการอภิปรายผล

ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบางปู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ต่อการพัฒนาพื้นที่เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน สามารถนำมาอภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ เพื่ออธิบายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนบางปูกับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน จากการศึกษาการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบางปู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี พบว่าโดยส่วนใหญ่การมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในระดับปานกลาง โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาเป็นไปอย่างมีระบบ การดำเนินงานเป็นไปอย่างต่อเนื่องจากการที่สมาชิกในชุมชนได้ระดมแนวความคิดทั้งในด้านการวางแผน การดำเนินงาน การได้รับผลประโยชน์ รวมถึงการได้ประเมินผลการพัฒนาชุมชน ซึ่งการแสดงความคิดเห็นในหลายๆ ด้านจะช่วยให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีความยั่งยืนมากขึ้น สอดคล้องกับผลงานวิจัยของจริญญา จันทรทรง (2555) ที่ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการพัฒนาท้องถิ่นในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหนองแสงใหญ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี และพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับผลงานวิจัยของวชิรวรรณ นิลเกตุ (2553) ที่ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเตื่อ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย และพบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในระดับปานกลาง แต่ขัดแย้งกับผลงานวิจัยของวิชญ์ หยกจินดา (2557) ที่ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน หมู่บ้านทุ่งกว้าง ตำบลทับไทร อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี และพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในระดับมาก

ประเด็นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลางมีความขัดแย้งกับงานวิจัยของวิชญ์ หยกจินดา (2557) ซึ่งการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในระดับมาก ซึ่งจากประเด็นดังกล่าวมีหลายปัจจัยที่เป็นส่วนให้การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมีความแตกต่างกัน อาทิ บริบทของชุมชน การดำเนินชีวิตประจำวันของสมาชิกในชุมชนและอีกหลายปัจจัยที่แตกต่างกัน **ประเด็นที่ 2** การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน พบว่า การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลางมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของวชิรวรรณ นิลเกตุ (2553) ซึ่งการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง ที่ว่าการดำเนินงานในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการดำเนินงานของกลุ่มสมาชิกที่ได้รับผลประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยววันนั้น สมาชิกในชุมชนที่ไม่ได้รับผลประโยชน์ก็จะไม่ค่อยเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าว และ**ประเด็นที่ 3** การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งขัดแย้งกับงานวิจัยของวิชญ์ หยกจินดา (2557) ซึ่งการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์อยู่ในระดับมาก และ**ประเด็นที่ 4** การมีส่วนร่วมในการประเมินผลอยู่ในระดับปานกลางซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของจริญญา จันทรทรง (2555) ที่ศึกษาการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบางปู ผลการศึกษา การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งให้ว่าการมีส่วนร่วมในการประเมินผลเป็นสิ่งสำคัญที่เป็นตัวตอบสนองการพัฒนาว่ามีความก้าวหน้าหรือลดลงอย่างไรก็ตาม สมาชิกในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินจะช่วยให้มีการแสดงความคิดเห็นที่หลากหลายด้าน และสามารถนำข้อมูลนั้นไปพัฒนาให้เกิดประโยชน์และความเจริญต่อไปได้

2. แนวทางการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนบางปูให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน
แนวทางในการมีส่วนร่วมจากประเด็น ทางชุมชนต้องการให้ศูนย์การท่องเที่ยวจัดอบรมความรู้ความสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชนแก่สมาชิกในชุมชน จากการศึกษาทำให้ทราบว่าสมาชิกชุมชนยังขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่ทราบวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน แล้วพัฒนาไปแล้วจะเกิดประโยชน์อะไร ซึ่งจากประเด็นดังกล่าวพบว่ามี ความสอดคล้องกับงานวิจัยของสุธี เสรีรัฐศรี (2557) ที่ศึกษาการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบางปู ได้กล่าวว่าคนในชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจและตระหนักในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนอย่างถูกต้อง มีแค่ผู้นำชุมชนและชาวบ้านบางส่วนที่ช่วยกันอนุรักษ์

แนวทางในการมีส่วนร่วมจากประเด็น สมาชิกในชุมชนควรมีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกกระบวนการ จากการได้ศึกษาในชุมชนบางปู พบว่าการเข้ามามีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนยังเข้ามามีส่วนร่วมได้ไม่เต็มความสามารถ คือ เข้ามามีส่วนร่วมแค่ในบางเรื่องของการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ได้ผลประโยชน์ต่อตนเอง ซึ่งการเข้ามามีส่วนร่วมนั้นบางครั้งอาจมาจากการสนับสนุนในเรื่องของปัจจัยที่จำเป็นต่อ การพัฒนา นำสวนของการดำเนินงานยังเป็นเพียงกลุ่มคนเท่านั้นที่เข้ามามีส่วนในการดำเนินงานพบว่ามี ความสอดคล้องกับงานวิจัยของมณฑาวดี

พลเกิด (2552) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนชนเพื่อความยั่งยืน โดยกล่าวว่า “องค์ประกอบการจัดการท่องเที่ยวเพื่อความยั่งยืน โดยชุมชนด้านการมีส่วนร่วม นั้น ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และมีส่วนร่วมในการประเมินผล ” และสอดคล้องกับงานวิจัยของวีระพล ทองมา วินิตรา ลีละพัฒนา และนวนจันทร์ ทองมา (2554) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการผลักดันให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

แนวทางในการมีส่วนร่วมจากประเด็น มีการกำหนดรูปแบบในการพัฒนาที่ชัดเจนเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนต่อไป ซึ่งจากการศึกษาสมาชิกในชุมชนมีการวางแผนในการพัฒนาไว้จะทำให้มีเครื่องมือที่จะช่วยให้ชุมชนมีแหล่งท่องเที่ยวไปในทิศทางที่กำหนดไว้ตามวัตถุประสงค์ของชุมชน ซึ่งการวางแผนชุมชนย่อมมาจากสมาชิกร่วมกันแสดงความคิดเห็น แสดงความต้องการผ่านกระบวนการประเมินการพัฒนา จากการศึกษาในครั้งนี้พบว่ามีความสอดคล้องกับงานวิจัยของธนภฤต สังข์เฉย (2550) กล่าวถึงคุณลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวที่ประกอบด้วยคุณลักษณะที่ 6 ด้าน ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจ ความสามารถในการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่พักแรม กิจกรรม และการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว นำมาประเมินศักยภาพของชุมชน เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ตามขั้นตอนของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเตรียมความพร้อมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวของพจนา สวนศรี (2554) ที่กล่าวว่า ผู้ดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ควรมีกระบวนการทำงาน ได้แก่ 1) ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนพิจารณา 2) สร้างการมีส่วนร่วม 3) ศึกษาชุมชนร่วมกับชาวบ้าน 4) วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน 5) ร่วมกันพัฒนาศักยภาพและแก้ไขจุดอ่อน 6) วางรูปแบบการบริหารจัดการ 7) ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 8) ทดลองดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว 9) ประเมินผล 10) พัฒนาองค์กรซึ่งสอดคล้องกับผลของการวางแผนของชุมชนบางปู โดยชุมชนได้สร้างแผนการพัฒนาชุมชน ได้แก่ 1) การศึกษาดูงานการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) การจัดการที่พัก 3) การจัดการกิจกรรมของชุมชนสู่กิจกรรมทางการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น การล่องเรือ 4) การฝึกอบรมเยาวชนผู้นำเที่ยวในชุมชน 5) การจัดทำของฝากของที่ระลึก ผลิตภัณฑ์ชุมชน และบรรจุภัณฑ์ 6) การปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน 7) การสร้างเครือข่ายท่องเที่ยวชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรมีการกำหนดแบบแผนของการพัฒนาอย่างเป็นระบบ โดยการนำการมีส่วนร่วมของประชาชนมาเป็นตัวขับเคลื่อนในการพัฒนา

2. หน่วยงานรัฐควรเข้ามามีส่วนในการสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนา มากกว่าการให้เพียงนโยบายกับชุมชนปฏิบัติตามนโยบายนั้น

3. ควรมีการประชุม รวมกลุ่มกันของสมาชิกในชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดและแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. ควรมีการวางแผนการพัฒนาอย่างชัดเจนและเป็นระบบ และให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม

2. ผู้นำศูนย์การท่องเที่ยวควรเป็นผู้ประสานงานภายในชุมชนให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

3. หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนควรเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเพื่อเป็นแบบแผนให้กับชุมชน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ผู้วิจัยควรมีการศึกษาประเด็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมที่ลงรายละเอียดในการดำเนินการและการสานงานต่อเพื่อพัฒนาให้ชุมชนท่องเที่ยวนี้เป็นชุมชนท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2. ผู้วิจัยควรมีการวิจัยเพื่อการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน พร้อมทั้งให้ความรู้ในเรื่องของการท่องเที่ยวให้กับสมาชิกในชุมชน

เอกสารอ้างอิง

จริยญา จันทรร. (2555). การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการพัฒนาพื้นที่ท้องถิ่นในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหนองแสงใหญ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี.

วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการพัฒนาท้องถิ่น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.

ชนกฤต สังข์เฉย. (2550). อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการบริการ. เพชรบุรี: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี.

ธนวัฒน์ คำภีลานนท์. (2550). การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่น เขตเทศบาลเมืองคูคต จังหวัดปทุมธานี. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.

บุญชม ศรีสะอาด. (2545). การวิจัยเบื้องต้น (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. (2553). เทคนิคการสร้างเครื่องมือรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย. กรุงเทพฯ: ศรีอนันต์การพิมพ์.

พจนา สอนศรี. (2554). CBT มีมิติพื้นที่ทางสังคมของชุมชนในการกำหนดทิศทางการท่องเที่ยว สร้างการเรียนรู้ระหว่างเจ้าของบ้านกับผู้มาเยือน: Best Practice 5 กรณีศึกษาทั่วประเทศ. กรุงเทพฯ: วนิดาการพิมพ์.

- มณฑาวดี พูลเกิด. (2552). การพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อความยั่งยืน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- มิ่งสรรพ ขาวสะอาด. (2562). **ท่องเที่ยวชุมชน ... สู่ 4.0: ควรเน้นนโยบายอะไร**. สืบค้นเมื่อ 31 มีนาคม 2562, จาก <https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/646794>.
- วชิราวรรณ นิลเกตุ. (2553). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นกรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเตื่อ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย**. การค้นคว้าแบบอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขานโยบายสาธารณะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วิชณุ หยกจินดา. (2557). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน หมู่บ้านทุ่งกว้าง ตำบลทับไทร อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี**. งานนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- วีระพล ทองมา วินิตรา ลีละพัฒนา และนวนจันทร์ ทองมา. (2554). **การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนชาวจีนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ฮอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่**. เชียงใหม่: คณะพัฒนาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- สุถี เสริฐศรี. (2557). **แนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในชุมชนคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการอุตสาหกรรม การบริการและการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2554). **การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.